

*Рибачук К. В.,**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та іноземних мов
Європейського університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню інтернаціональної лексики текстів журнальних статей, що включають як термінологічні, так і нетермінологічні лексичні одиниці. Оскільки інтернаціоналізми становлять більшу частину слів у журнальних статтях, то можна відзначити позитивну роль інтернаціоналізмів під час перекладу, оскільки нерідко вони сприяють первинному оформленню думки мовою перекладу, навіть якщо й не зберігаються потім як підхожі в цьому випадку мовні перекладні еквіваленти. Показано непоодинокі випадки, коли через невідповідність значень паралельних інтернаціоналізмів виникають суттєві смислові і стилістичні спотворення в разі їх буквального перекладу. А тому інтернаціоналізми можуть виступати в ролі як «справжніх друзів перекладача», так і «хибних друзів перекладача».

Ключові слова: інтернаціональна лексика, інтернаціоналізми, перекладні еквіваленти, вокабуляр, запозичення.

Постановка проблеми. Інтернаціоналізми – це слова, які зустрічаються в низці мов, що мають тією чи іншою мірою фонетичну, граматичну й семантичну схожість [1–4]. Інтернаціональна лексика текстів журнальних статей включає як термінологічні, так і нетермінологічні лексичні одиниці. Інтернаціоналізми становлять більшу частину слів у журнальних статтях. Можна відзначити позитивну роль інтернаціоналізмів під час перекладу, оскільки нерідко вони «сприяють первинному оформленню думки мовою перекладу, навіть якщо й не зберігаються потім як підхожі в цьому випадку мовні перекладні еквіваленти» (В.В. Доленко). Однак нерідкі випадки, коли через невідповідність значень паралельних інтернаціоналізмів виникають суттєві смислові і стилістичні спотворення в разі їх буквального перекладу. Отже, інтернаціоналізми можуть виступати в ролі як «справжніх друзів перекладача», так і «хибних друзів перекладача».

Інтернаціональні слова – лексичні одиниці в різних мовах, мають схоже (звукове й/або графічне) та однакове значення. Очевидно, що вони з'явилися в результаті запозичення цих слів однією мовою з іншої або шляхом запозичення їх обома мовами з якоїсь третьої.

Parliament – парламент, contrast – контраст;

mayor – мер, computer – комп'ютер.

Як правило, переклад таких слів не викликає труднощів, навпаки, вони часто виконують у тексті роль свого роду «підказок»: за їх допомогою легше зрозуміти сенс цілого, навіть якщо не всі слова в тексті знайомі. Проблема виникає в тих випадках, коли в інтернаціональних слів є суто українські синоніми, а вибір між двома синонімами буде залежати від характеру тексту та його адресата.

Injection – ін'єкція – укол;

image – імідж – образ.

Склад інтернаціональних слів формувалася під впливом різних подій і явищ суспільного життя. Велику роль при цьо-

му відіграли такі фактори, як поширення християнства, зміна географічних кордонів, відкриття нових континентів, освіта колоніально залежних країн, розквіт лицарства в Європі, Ренесанс тощо. Велике значення для появи особливого пласту політичних інтернаціональних слів мали політичні події XVII–XIX ст. (наприклад, французькі революції, військові дії в часи Наполеона, поява марксизму в Європі вплинули на виникнення багатьох інтернаціональних слів, зокрема, в галузі політики). Різного роду події XX ст. (Перша і Друга світові війни, масштабне виникнення різних політичних течій, поява й падіння Третього рейху, виникнення та розпад СРСР), процеси глобалізації й далі поповнюють інтернаціональний політичний лексикон. Події, що відбуваються сьогодні на світовій політичній арені, також зумовлюють поповнення політичного вокабуляру інтернаціональними словами, які є соціально значущими одиницями [2]. Вивчення особливостей формування, розвитку й закріплення інтернаціонального та національно маркованого складу мови стає важливим завданням. Це й визначає актуальність роботи.

Стаття присвячена такій актуальній темі в лінгвістиці, як інтернаціоналізми. Ми розглянемо проблеми функціонування, приклади інтернаціоналізмів на основі англійської мови, німецької мови, латинської мови, охопимо доцільність уживання, основні особливості й походження інтернаціональної лексики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причини іншомовного запозичення слів можуть бути зовнішніми (позамовними) і внутрішньомовними.

Основна зовнішня причина – тісні політичні, торгово-економічні, промислові та культурні зв'язки між народами – носіями мов. Найбільш типова форма впливу, зумовленого такими зв'язками, – запозичення слова разом із запозиченням речі або поняття. Наприклад, із появою в нас таких реалій, як автомобіль, конвеєр, радіо, кіно, лазер і багато інших, увійшли в українську мову їх найменування.

Інша зовнішня причина запозичення – позначення за допомогою іншомовного слова деякого спеціального виду предметів або понять, які до тих пір називалися одним українським (або раніше запозиченим) словом. Наприклад, для позначення чергового адміністратора в готелі в українській мові зміцнилося французьке слово «портє», для позначення особливого сорту варення (у вигляді густої однорідної маси) – англійське слово «джем».

Внутрішньомовні причини запозичення частково пов'язані із зовнішніми. Так, соціально зумовлена потреба в спеціалізації понять підтримується властивою мові тенденцією до все більшої диференціації мовних засобів за змістом. У результаті цієї тенденції значення, що виражається українським словом, може розщеплюватися на два: одне позначається українським найменуванням, а друге закріплюється за іншомовним, запозиченим словом. Наприклад, такі близькі за змістом, але не синонімічні

пари слів: розповідь – репортаж, загальний – тотальний, захоплення – хобі тощо.

Запозичення буває безпосереднім, а також відбувається за допомогою мови-посередника. Мовами-посередниками були, наприклад, латинська (через латинь в англійську потрапило багато грецьких слів) і французька (з якої запозичено багато латинських слів).

У результаті запозичень англійська мова поповнилася інтернаціональними словами. Інтернаціональними називають слова, що зустрічаються в багатьох мовах, але мають незначні фонетичні відмінності, пов'язані з особливостями вимови кожної мови. Наприклад, адреса, address (англ.), adresse (фр.), Adresse (нім.); Telegraph (нім.); соціалізм, socialism (англ.), socialisme (фр.), Sozialismus (нім.).

Інтернаціональні слова є етимологічними дублетами, що утворилися в більшості випадків від грецьких і латинських коренів.

Серед основних способів запозичення інтернаціональної лексики – транскрипція, транслітерація й семантичне запозичення. Транскрипція (фонетичний спосіб) – це таке запозичення словникової одиниці, за якого зберігається її звукова форма (іноді дещо видозмінена згідно з фонетичними особливостями мови, з якої слово запозичується). Таким способом з англійської мови запозичені слова football, trailer, jeanssport, labour, travel, people, castle, fortress тощо. В англійській мові запозичені з французької regime, ballet, bouquet і безліч інших. Такі слова характеризуються тим, що загальний звуковий комплекс виявляється для мови, що запозичує, новим, хоча кожен зі складових їх звуків, за рідкісними винятками, замінюється звуком мови, в яку вони потрапляють.

Транслітерація – це спосіб запозичення, за якого запозичується написання іноземного слова: букви запозичуваного слова замінюються літерами рідної мови. Під час транслітерації слово читається за правилами читання рідної мови. Методом транслітерації з англійської мови українською запозичені слова «круїз» (cruise), «мотель» (motel), «клуб» (club). Транслітерували під час запозичення з англійської мови також багато власних імен: Вашингтон (Washington), Техас (Texas), Лондон (London). В англійській мові багато слів грецького, латинського та французького походження, які зберегли свої графічні особливості, хоча й читаються за правилами англійської мови.

Семантичне запозичення – це запозичення нового значення, часто переносного до вже наявного в мові слова. Слова *pioneer* і *brigade* існували в англійській мові й до проникнення в нього «радянських слів», але значення «член дитячої комуністичної організації» і «трудоий колектив», відповідно, вони отримали під впливом російської мови післяжовтневого періоду.

Семантичні запозичення відбуваються особливо легко в близькосторідних мовах. Низку прикладів можна знайти серед скандинавських запозичень. Так, наприклад, давньоанглійське дієслово *dwellan* 'блукати, зволікати' під впливом давньоскандинавського *dveljawan* розвинулося в сучасній англійській мові в *dwel* 'жити'. Отже, у звуковому відношенні *dwel* сходить до англійського, а в семантичному – до скандинавського дієслова.

Випадків семантичного запозичення серед іменників більше, ніж серед дієслів. Іменник *gift* у давньоанглійській означало не подарунок, а «викуп за жінку», потім у результаті асоціації

по суміжності – «весілля». Скандинавське слово *gift* означало «дар, подарунок», і це позначилося на значенні відвічного слова. З скандинавського отримали свої сучасні значення слова: *bread* (в англ. «шматок хліба»), *dream* (в англ. «радість»), *holm* (в англ. «океан, море»), *plough* (в англ. «міра землі»).

Ще до поселення германських племен англів, саксів і ютів на Британських островах між цими племенами та римлянами існували торгові зв'язки, які залишили деякі сліди в їхніх мовах. Запозичення цього періоду, який прийнято називати першим періодом латинських запозичень, відображають характер культурно-економічних і військових відносин римських і германських племен. Нові слова зазвичай висловлюють нові поняття, що виникли у зв'язку з долученням до більш високої культури римського народу цього періоду. До таких запозичень належать слова: *port* (Lat. *portus*), *cusene* (kitcen) від Lat. *coquina*, *pepper* (pepper) від lat. *Piper* тощо. Припущення, що ці слова запозичені англосаксами ще до переселення на Британські острови, ґрунтується на даних порівняльно-історичного аналізу. Зіставляючи лексичний склад різних германських мов і діалектів, порівняльно-історичне мовознавство встановило спільність багатьох слів латинського походження в цих мовах. Природно, виникло припущення, що ці слова англосакси принесли із собою. Проте наявність багатьох цих слів і в мові кельтів, із якими англосакси зіткнулись на островах, не дає можливості через відсутність пам'яток точно встановити, потрапили ці слова в давньоанглійську мову безпосередньо з латинської мови чи запозичені з кельтської мови вже на території Британії [2].

Основна маса латинських запозичень пов'язана із запровадженням християнства в 597 р. Більшість цих запозичень виражає церковно-релігійні поняття. Загальне піднесення культури, пов'язане з уведенням християнства, спричинило появу нових понять, які потребували відповідного мовного оформлення. З'явилися нові слова з латинської мови, що позначали поняття зі сфери культури й побуту.

Наведемо приклади латинських слів, які потрапили в давньоанглійську мову та збереглися в сучасній англійській мові:

1. Предмети домашнього вжитку, інструменти, знаряддя: *ancor* (anchor) від Lat. *ancora*; *box* (box) від Lat. *buxus*; *cealc* (chalk) від Lat. *calcem*; *paper* (paper) від Lat. *papyrus*; *pyle* (pillow) від Lat. *pulvinus*; *post* (post) від Lat. *postis*; *purs* (purse) від Lat. *bursa*; *sicol* (sickle) від Lat. *secula*.

2. Предмети одягу: *carpe* (cap) від Lat. *cappa*; *socc* (sock) від Lat. *soccus*.

3. Міра ваги й довжини: *circul* (circle) від Lat. *circulus*; *pund* (pound) від Lat. *pondo*; *ynce* (inch) від Lat. *incia*.

4. Назви тварин, птахів, риби: *assa* (ass) від Lat. *asinus*; *camel* (camel) від Lat. *camelus*; *turtle* (turtle) від Lat. *turtur*; *truht* (trout) від Lat. *tructa*.

5. Назви рослин: *palm* (palm) від Lat. *palma*; *pere* (pear) від Lat. *pirum*; *rose* (rose) від Lat. *rosa*; *lilie* (lily) від Lat. *lilium*; *plante* (plant) від Lat. *planta*.

6. Слова, що пов'язані з релігійними поняттями: *engel* (angel) від Lat. *angelus*; *biscop* (bishop) від Lat. *episcopus*; *cyrice* (church) від Lat. *cyriaca*; *munuc* (monk) від Lat. *monachus*; *nunne* (nun) від Lat. *nonna*; *papa* (pope) від Lat. *papa*.

Найбільшу кількість слів, запозичених англійською мовою з латини, являють собою так звані книжкові запозичення. Це слова, які проникли в мову не в результаті безпосереднього, живого спілкування між народами, а за допомогою

письмових документів, книг тощо. Книжкові запозичення якісно відмінні від інших видів запозичень. Насамперед вони менш схильні до всякого роду змін, особливо семантичних. Це логічно пояснити тим, що книжкові запозичення протягом тривалого періоду часу обмежувались сферою свого вжитку – літературною формою цієї мови. Далі ці запозичення зазвичай мають абстрактний або термінологічний характер.

Наступні століття – XVII, XVIII – були свідками книжкових запозичень із латинської мови. У більшості випадків це так звані «вчені слова», нерідко зберігають особливості морфологічного характеру латинських слів, такі як, наприклад, *inertia*, *sanatorium*, *genus*, *radius*, *curriculum*, *datum*, *vacuum*.

Сучасна медицина, хімія, ботаніка, зоологія, філософія, політика, мистецтво досі широко користуються латинськими основами для позначення понять, що виникають. Із латинських слів, які запозичені англійською мовою та є інтернаціональними словами, можна згадати такі слова: *obligation*, *constitution*, *alibi*, *agriculture*, *microscope*, *modern*, *laboratory*, *system*, *socialism*, *communism*, *capitalism*, *climate*, *radius*, *tradition* тощо.

Слова, які належать до періоду запозичення до 800 р., могли потрапити в англійську мову через кельтську мову й бути пов'язані з тривалим, протягом перших чотирьох століть нашої ери, пануванням римлян у Британії, а також потрапити в мову англів і саксів ще на континенті. Як би там не було, вони свідчать про більш високу, ніж у кельтських і германських племен того часу, матеріальну культуру римлян і означають конкретні речі й поняття, раніше англосаксам невідомі.

Е. г.: *port* – лат. *portus*, порт; *wall* – лат. *vallum*, вал; *wine* – англ. *win*, лат. *vinum*, вино; *mile* – англ. *mil*, лат. *milia (passuum)*, тисяча (кроків).

Велика кількість запозичень в англійській мові призвела до утворення великої кількості дублетів. Дублетами називаються два або кілька слів, які мають спільний корінь і спільне походження, але які, розвиваючись різними шляхами, отримують кілька різних звукових оформлень і значень. Е. г. похідні від дієслова *facere*: *factor*, *factory*, *faculty*, *defect*, *defeat*.

Багато латинських назв збереглося в топоніміці. Так, лат. *castrum* «зміцнення, форт» мало множину, *castra* з граматично пов'язаним значенням «табір», звідки англ. *ceaster* і сучасне – *caster*, *Chester* у різних географічних назвах. Наприклад: *Lancaster*, *Dorchester*, *Manchester*, *Winchester*.

Усі слова цієї групи запозичені усним шляхом, повністю асимільовані й увійшли в основний словниковий фонд англійської мови. При цьому вони підкорилися граматичному строю англійської мови, втративши ті граматичні форми, які їм були властиві в латинській мові, а також підкорилися всім тим закономірним фонетичним змінам, які відбулися в словах англійської мови протягом її історії.

Існує ще одна група латинських запозичень: вони здійснюються не усним, а книжковим шляхом і позначають переважно абстрактні поняття: *basis*, *area*, *crisis*, *idea*, *ratio*, *stimulus*. Серед них багато дієслів і прикметників: *operate*, *demonstrate*, *evolve*, *educate*, *admit*, *permit*, *complete*, *accept*, *affect*, *locate*, *separate*, *senior*, *junior*, *minor*, *inferior*, *exterior*, *superior*, *dependant*.

Найважливіші ознаки слів латино-романського походження такі: перевага двоскладових і складних основ із префіксами, причому префікси закінчуються на приголосний: *ab-*, *ad-*, *corn-*, *dis-*, *ex-*, *in-*, *im-*, *il-*, *sub-*; подвоєння приголосних: *bb*, *cc*, *ff*, *mm*,

nn, *pp*, *rr*, *ss*, *tt*.

Велика кількість слів, що запозичені з німецької мови й належать до галузі науки, утворена від латинських і грецьких коренів, тобто це насправді слова інтернаціональні, хоча вони й були запозичені з німецьких джерел. Багато грецьких і латинських слів перетворились в інтернаціональні префікси. Наприклад, *anti-*, *counter-*, *inter-*, *sub-*, *ultra-*, в усіх мовах широко уживані грецькі суфікси: *-ist*, *-ism*, *-isk*.

До запозичень із німецької мови передусім належать слова, що виражають поняття суспільно-політичного та філософського характеру близьких споріднених німецькій та англійській мовам мов.

Перші запозичення з німецької мови належать до XVI століття. У цей період запозичені слова, що стосуються торгівлі, військової справи, назви деяких рослин, слова, що характеризують людей, тощо.

Наприклад, *halt* (стії), *kreuzer* (крейцер, назва монети), *junker* (юнкер). У письмових документах ці слова з'являються не раніше XVII століття. Такі терміни гірничорудної промисловості, як *zinc*, *bismut*, *cobalt* тощо, потрапили в англійську мову з німецької.

У XVII столітті з'явилися нові запозичення з галузі торгівлі та військової справи. Наприклад, *groschen* (гріш), *drilling* (тренування), *plunder* (грабіж), *staff* (штаб), *fieldmarshal* (фельдмаршал) тощо.

У XIX столітті сфера запозичень значно розширюється. З'являється низка запозичень із галузі гуманітарних наук, суспільного життя й політики. Запозичується багато термінів із галузі хімії та фізики, філології, мистецтва. Багато із цих запозичень являють собою кальку або є інтернаціональними словами. Словами, що належать до лексикології, є, наприклад, *ibdogermanic* (*Indogermanisch*), *MiddleEnglish* (*Mittelenglisch*), *umlaut*, *ablaut*, *grade* (*Grad*), *breaking*, *folketyymology* (*Folksetymologie*), *loanword* (*Lehnwort*).

Слова, що позначають продукти і предмети побуту: *marzipan*, *kohlrabi*, *schnapps*, *kummel*, *kirsch*, *vermuth*.

Слова з галузі музики: *leitmotiv*, *kapellmeister*, *claviatur*, *humovresgue*.

Висновки. Наявність спільних слів у низці мов викликана певними історичними причинами: спільним походженням деяких мов, побутовим і культурним спілкуванням народів, що говорять різними мовами. Багато європейських мов під час позначення нових понять, що виникають у зв'язку з появою нових суспільних відносин і розвитком науки й техніки, широко використовували слова, запозичені з грецької та латинської мов.

Загальні слова у двох порівнюваних мовах можуть бути майже тотожними за звуковою формою або ж бути схожими графічно, однак відрізнятися за місцем наголосу в слові й за звучанням окремих голосних чи приголосних звуків. Природно, що особливості звукового ладу, які становлять специфіку цієї мови, накладають на «міжнародне» слово, що поповнює її словниковий склад, свій відбиток.

Література:

1. Акуленко В.В. // Питання мовознавства. – 1999. – № 6. – С. 50–63.
2. Дубова Н.М. Роль інтернаціоналізмів у бібліотечній термінологічній системі / Н.М. Дубова // XXVIII герценівські читання. Іноземні мови. Наукові доповіді. – Л., 2014. – С. 56–59.
3. Степанова М.Д. Лексикологія сучасної німецької мови / М.Д. Степанова, І.В. Чернишова. – К.: Академія, 2013. – 256 с.

4. Агапова С.А. Історія фразеологізмів-інтернаціоналізмів з ономастичним компонентом у європейських мовах / С.А. Агапова. – К. : Наука, 2015. – 211 с.

Рыбачук К. В. Особенности перевода интернациональной лексики

Аннотация. Стаття посвящена исследованию интернациональной лексики текстов журнальных статей, включающих как терминологические, так и нетерминологические лексические единицы. Поскольку интернационализмы составляют большую часть слов в журнальных статьях, то можно отметить положительную роль интернационализмов при переводе, поскольку нередко они способствуют первичному оформлению мысли на языке перевода, даже если и не сохраняются в дальнейшем как подходящие в данном случае языковые переводные эквиваленты. Показано, что нередко случаи, когда из-за несоответствия значений параллельных интернационализмов возникают существенные смысловые и стилистические искажения при их буквальном переводе. А поэтому интернационализмы могут выступать в роли как «настоящих друзей переводчика», так и «ложных друзей переводчика».

Ключевые слова: интернациональная лексика, интернационализмы, переводимые эквиваленты, вокабуляр, заимствования.

Rybachuk K. Features of translating international vocabulary

Summary. The article deals with investigating international vocabulary texts of journal articles that include both terminological and non-terminological lexical units. As internationalisms make up most of the words in journal articles, we can note a positive role in translation of internationalisms because they often promote initial design of the idea in the target language, even if they were not saved later as appropriate in this case as translated language equivalents. In the article it was given numerous examples where through parallel internationalisms appear significant semantic and stylistic distortion when they are literally translated. Therefore, internationalisms can act as a “real friends of an interpreter” and as “false friends of an interpreter”.

Key words: international vocabulary, internationalisms, translated equivalents, vocabulary, borrowings.